

UNIVERSITATEA „BABEȘ BOLYAI” CLUJ NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOZOFIE
Departamentul de Studii Internaționale și Istorie Contemporană
Școala Doctorală Relații Internaționale și Studii de Securitate

**TEMA: „DILEME ALE SECURITĂȚII ÎN SPAȚIUL DE INTERES
STRATEGIC AL ROMÂNIEI”**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

prof. univ. dr.

Adrian Liviu IVAN

Doctorand:

Cornel Traian Scurt

- Cluj Napoca, 2015-

CUPRINS

INTRODUCERE.....	3
CAPITOLUL 1. SPAȚIUL ȘI PUTEREA - DUBLĂ CONEXIUNE A EFECTELOR ÎN PLANUL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE.....	18
1.1. Reprezentări teoretice asupra problematicii spațiului.....	19
1.2. Spațiul și puterea în relațiile internaționale.....	35
1.3. Structurări spațiale din perspectivă securitară – statul.....	36
1.4. Securitatea regională și complexe de securitate.....	40
1.5. Structurări spațiale din perspectivă securitară – organizațiile regionale. Studiu de caz: ASSOCIATION OF SOUTHEAST ASIA NATIONS (ASEAN)	44
1.5.1. Specificitatea <i>comunității de securitate ASEAN</i>	46
1.5.2. Concluzii - disfuncționalități și potențial	55
1.6. Spațiul de interes strategic – vector de manifestare a intereselor naționale.....	57
1.6.1. Conceptul de „interes național” – viziuni și implementare în condițiile globalizării.....	61
1.6.2. Echilibrul amenințărilor și echilibrul de interese-variabile dependente ale spațiului de interes strategic.....	71
1.7. Considerații privind spațiul de interes strategic al României.....	79
1.7.1. Zona Extinsă a Mării Negre.....	82
1.7.2. Balcanii de Vest.....	88
1.7.3. Spațiul euro-mediteranean.....	92
1.7.4. Relevanța strategică a Turciei.....	97
CAPITOLUL 2. TENDINȚE DE NATURĂ CONFLICTUALĂ ÎN PERIOADA POST RĂZBOI RECE.....	102
2.1. Globalizarea surselor de amenințare. Efecte în planul securității.....	103
2.2. Tipologia și fizionomia noilor conflicte.	116
2.2.1. Schimbări în fizionomia conflictelor.....	116
2.2.2. Războiul hibrid – o nouă formă de manifestare conflictuală.....	126
2.3. Necesitatea revizuirii strategice – imperativ european	130
CAPITOLUL 3. DILEMA DE SECURITATE – ELEMENT DEFINITORIU ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE.....	137
3.1. Considerații generale asupra conceptului de dilemă a securității.....	137
3.2. Evoluția dilemei de securitate după încheierea războiului rece. Manifestarea dilemei securității în spațiul de interes strategic al României	138
3.3. Migrația ca dilemă a securității naționale.....	149
3.4. Dilema securității energetice și lupta pentru resurse.....	158
3.5. Dilema „smart defence”	167
3.6. Extinderea NATO și Scutul antirachetă - dileme ale securității sau o nouă spirală a înarmărilor	174
3.7. Studiu de caz: Războiul din Ucraina - referențial, fundament sau mobil al dilemei securității?.....	189
3.7.1. Premise și condiții.....	190
3.7.2. Pretextele Federației Ruse în abordarea evenimentelor din Ucraina	194
3.7.3. Instrumentele Federației ruse - amenințare, manifestare, intimidare	197
3.7.4. Caracteristicile hibride ale războiului din Ucraina.....	199
3.7.5. Implicații strategice pentru România.....	213
3.8. Necesitatea cunoașterii – sursă a înnoirii viziunii strategice.....	215
3.9. Impact asupra securității naționale a României. Lecții Învățate.....	223
CONCLUZII.....	232
BIBLIOGRAFIE.....	238
LISTĂ DE ABREVIERI ȘI ACRONIME.....	262
LISTA CU ANEXE	263

REZUMAT

Cuvinte cheie: *securitate, securitate regională, mediul internațional de securitate, dilema securității, spațiul de interes strategic, migrație, resurse energetice, conflict, crize, scutul antirachetă*

Evoluțiile pe plan internațional care marchează începutul secolului al XXI-lea, globalizarea amenințărilor, multiplicarea actorilor statali și non-statali, precum și creșterea libertății cu care aceștia pot acționa, asimetria conflictelor nou apărute, accentuarea competiției strategice privind accesul la resurse energetice, au fost dominate de conflicte și instabilitate. Globalizarea influențează semnificativ dinamismul și complexitatea mediului actual de securitate, raporturile de putere sunt reconfigurate tendința fiind aceea de a se restabili o nouă ordine mondială.

În consecință, abordarea sistematică a securității este menită să investigheze gradul de reprezentare și inter-relaționarea categoriei de interes la nivelul a diferite eșaloane teritoriale – de la sisteme teritoriale definitorii pentru anumite spații comunitare până la sistemul global.

Orice lucrare care abordează problematica securității presupune, în mod obligatoriu, o abordare interdisciplinară, ca urmare și în realizarea studiului de față am îmbinat metode și tehnici specifice relațiilor internaționale, științelor politice, istoriei, geografiei, sociologiei și altor științe socio-umane. Prin această lucrare ne propunem realizarea unui studiu sistematic, dar nu exhaustiv al paradigmei dilemei securității după încheierea războiului rece și modul de manifestare a acesteia în spațiul de interes strategic al României. Evident că aceasta trebuie privită dintr-o perspectivă mult mai largă, cea a spațiului regional de securitate dacă nu chiar global, având în vedere multitudinea interdependențelor ce vizează securitatea într-o epocă a globalizării. Alegerea unei teme atât de complexe cum este cea a evoluției paradigmei dilemei de securitate¹ în spațiul de interes strategic al României, în contextul în care problematica securității devine tot mai interdependentă, reprezintă, o provocare pentru orice cercetător al fenomenelor și proceselor internaționale din epoca actuală în condițiile des schimbătoare care caracterizează actualul mediu internațional. Evoluțiile din mediul internațional au confirmat practic ipoteza

¹ John H. Herz a descris pentru prima dată dilema de securitate în 1951, în cartea *Realismul politic și idealismul politic* și a menționat-o ca "O noțiune structurală în care încercările statelor de asigurare a nevoilor proprii de securitate duc, indiferent de intenție, la creșterea insecurității pentru ceilalți pentru că fiecare interpretează propriile măsuri ca defensive și măsurile altora ca potențial amenințătoare". Lucrări de referință privind dilema securității aparțin cercetătorilor americani Jervis (1976, 1978), Snyder (1984), Posen (1993), Glaser (1997), Collins (1997, 2000, 2004), Taliaferro (2000) și Christensen (1999, 2002). Cu toate acestea, de la căderea Rusiei Sovietice, opiniile au început să se schimbe și politologi, cum ar fi Alexander Wendt (a se vedea pe larg lucrarea „Social Theory of International Politics, Cambridge University Press 1999) au încetat să recunoască dilema de securitate ca un aspect director central al relațiilor internaționale.

principală de la care am pornit, aceea că dilema securității continuă să fie un element central al relațiilor internaționale, fapt pe care l-am demonstrat pe parcursul lucrării.

Din punctul de vedere metodologic, cercetarea are la bază o abordare interdisciplinară a tematicii de referință, având în vedere că dezvoltarea acestei discipline de studiu, în a doua jumătate a secolului XX, s-a bazat pe cercetările în istorie și relații internaționale, științe politice, politici economice internaționale, filosofie politică, studii etno-culturale, științe sociale, sociologia relațiilor internaționale, studii militare și strategice, psihologia liderului, pentru a numi doar cele mai relevante domenii de studiu.

Pe parcursul elaborării lucrării, am recurs la o metodologie de lucru care să permită cunoașterea realității geopolitice și de securitate atât de la singular la general, pe cale inductivă, cât și de la general la particular, pe calea deducțiilor logice. Importanța metodei inductiv-deductive pentru relevarea caracteristicilor spațiului de interes strategic pe de o parte și a dilemei securității pe de altă parte, este evidentă, atât timp cât, în esența sa, conceptul holistic al securității pornește de la suma realităților multinivel. Analiza descriptivă este, de asemenea, în opinia noastră esențială. Nu ne vom referi însă doar la observații și descrieri ale contextului în care se manifestă dilema securității sau modul secvențial de abordare a diferitelor situații de către diferiți actori, deoarece într-o lume în care timpul și spațiul se comprimă tot mai mult și în care riscăm ca analiza să devină irelevantă metodologic. Vom încerca ca pornind de la cauzele care determină manifestarea dilemei securității să determinăm efectele pe care aceasta le determină și în acest sens evoluția relațiilor în spațiul ex-sovietic constituie un exemplu relevant.

Pornim de la câteva ipoteze de cercetare sprijinite pe fundamentele teoretice ale relațiilor internaționale larg acceptate:

- necesitatea regândirii spațiului ca vector de manifestare a puterii;
- construcția spațiu - putere - interes strategic, constituie un ansamblu mai mult sau mai puțin coerent care excede spațiului geografic și constituie o variabilă dependentă de contextualitatea istorică în fundamentarea securității;
- dilema securității continuă să se manifeste ca element de referință în studiul relațiilor internaționale și în studiile de securitate;
- gestionarea eficace a problematicii securității de către comunitatea internațională este posibilă dacă există informații oportune și pertinente și se acționează coerent, concertat, responsabil și concret de către actorii ce își asumă acest rol;
- prevenirea sau soluționarea crizelor/conflictelor este posibilă dacă principalii actori statali și non-statali au interese strategice în zona în care aceste evenimente se produc.

Obiectivul principal este de a demonstra că dilema securității ocupă încă un loc central în relațiile internaționale. Realitatea a demonstrat-o că această paradigmă ocupă încă un loc central

în studiile de securitate atât din perspectivă *hard* (am demonstrat pe parcursul lucrării prin analiza reacției Federației Ruse față de extinderea NATO și instalarea scutului antirachetă) cât și *soft* (dilema migrației, dilema demografică, lupta pentru resurse). Efectele dilemei securității, crizele și conflictele se pot gestiona eficace, dacă și nu mai dacă există voință politică, la toate nivelurile de decizie (local, național, regional și mondial) și se alocă resursele umane, materiale, financiare și informaționale necesare și suficiente atât pentru soluționarea lor punctuală, cât și pentru eliminarea cauzelor reale ce le determină.

În scopul realizării acestei analize, am pornit de la următoare întrebări: Este teoria realistă funcțională după încheierea războiului rece? Dilema securității își menține relevanța din perspectiva relațiilor internaționale? Care este câmpul său de manifestare? Care este relevanța spațiului de interes strategic al României în ecuația regională a securității? Poate acest spațiu să fie delimitat doar din perspectivă geografică sau capătă alte valențe și care sunt aceste valențe? Există o corelație între politicile UE / NATO și Federația Ruse și managementul conflictelor din spațiul de interes strategic românesc? Care sunt perspectivele gestionării securității în vecinătatea estică a României?, iar găsirea răspunsurilor la acestea au constituit *obiective de cercetare*.

Prin utilizarea acestei abordări, am obținut o perspectivă multidimensională privind cel puțin trei aspecte esențiale tratate în prezenta lucrare:

1. interdependența spațiu – putere - interes strategic cu efecte multidimensionale în planul securității (dimensiunea militară și de apărare, geostrategică, energetică, socio-economică,);
2. identificarea formelor de manifestare a dilemei de securitate în contextul interdependențelor generate de fenomenul globalizării și provocărilor generate de către aceasta;
3. modalitatea de manifestare a crizei-conflictului între actorii internaționali și locali-regionali într-un spațiu geopolitic (caracteristica hibridă a conflictului).

În introducere sunt prezentate pe scurt evoluțiile în mediul internațional în domeniul securității, fiind mai degrabă un preambul în care pot fi identificate „argumentele” care au stat la baza alegerii temei lucrării și începerea demersului științific în acest sens. Totodată, în această primă parte este prezentată succint structura lucrării, este argumentată alegerea Crizei din Ucraina ca subiect pentru studiul de caz, precum și metodologia care a stat la baza elaborării lucrării.

În partea de introducere sunt prezentate de asemenea succint câteva elemente definitorii ale actualului mediu internațional de securitate și metodologia de cercetare. De asemenea am argumentat motivele care au stat la baza inițierii demersului nostru științific, ipotezele și obiectivele studiului nostru. Totodată, aici am prezentat pe scurt structura lucrării și am argumentat alegerea Crizei din Ucraina ca subiect pentru studiul de caz, .

Pentru a răspunde problematicii tratate, am structurat lucrarea pe trei capitole. În primul capitol am abordat problematica spațiului și puterii din perspectivă teoretică. Relevanța acestui capitol constă în faptul că pornind de la valențele teoretice ale spațiului și puterii în relațiile internaționale am demonstrat că teoria realist clasică își menține viabilitatea și prin metoda retroductivă am ajuns la particularitățile spațiului de interes strategic al României. Problematizarea acestuia am propus-o a fi abordată în context european. Lumea, în opinia noastră, este doar la nivel declarativ idealistă dar, în profunzime, sub stratul fin al declarațiilor idealiste, se regăsesc mecanisme pur realiste, legate de urmărirea și primatul intereselor naționale, a dreptului celor puternici, a acumulării de resurse fie ele dure, blânde, inteligente sau difuze precum cele de factură informațională sau cibernetică. Reacția Uniunii Europene, o construcție de factură idealistă, față de evoluțiile recente din Grecia, constituie în opinia noastră un argument solid în susținerea afirmațiilor de mai sus.

Nu ne propunem să negăm meritul viziunii idealiste și a implementării sale care constă în stabilirea unor reguli și principii de comportament a statelor pe arena internațională, acesta oferind condiții și cadre de negociere și dialog, contribuind fără doar și poate la stabilitatea și echilibrul sistemului internațional, fie ele și precare. Statul, însă, ca formă de organizare a puterii într-un spațiu dat, este strâns legat de drept, pe care se sprijină, de aceea în analiza noastră ne vom referi la teritoriul statal oficial, în forma în care este el stipulat în reglementările juridice internaționale. Studiul de caz abordat cu referire la securitatea regională, din perspectiva ASEAN vine tocmai ca să ofere o posibilitate de comparație între cele două complexe de securitate european și sud-est asiatic.

Spațiul de interes strategic, noțiune abordată în finalul capitolului și fundamentată pe conceptul de echilibru al amenințărilor versus echilibru de interese trebuie considerat ca un sistem complex, cu multiple forțe în continuă mișcare și nu ca o banală suprafață, o ecuație cu multiple necunoscute variabile, după timp și context sau cum sublinia profesorul Teodor Frunzetti “vector al gândirii omenesci în evoluție individual și colectivă, științifică sau comună și a interferenței lor”². Globalizarea și interdependența nu anulează logica neorealistă, după cum afirmă liberalismul instituțional, ci conectează statele într-o rețea globală de amenințări (amintind de conceptul de societate a riscului) și rețele regionale de interdependență strategică (complexe de securitate). Statul nu poate conta decât pe sine însuși pentru a-și asigura securitatea, acumulând capacități (militare). Însă, așa cum au recunoscut și neorealiștii, aceste capacități sunt mai ușor de procurat de către statele puternice, cu o coeziune internă mai ridicată, cu relații externe mai dezvoltate. Statul rămâne, în continuare, principalul reper ca sistem de securitate la care se raportează ființa umană atunci când își evaluează existența și

² Teodor Frunzetti, *Geostrategie*, Editura CTEA, București, 2009, p.14

perspectivele. Prin mecanismele complexe dezvoltate în timp, statul – într-o formulă a sa ideală – este garantul securității fizice și demnității cetățenilor, promovând premisele bunăstării și asigurând libertatea individuală de exprimare și opțiune a cetățeanului și promotor al intereselor acestuia.

Punând față în față însușirile concrete, relative și universale ale spațiului, vedem că acestea nu pot fi reduse unele la altele, că, odată cu schimbarea însușirilor concrete ale formelor de manifestare ale spațiului, însușirile universale își păstrează valoarea lor iar reprezentările cu privire la ele doar se îmbogățesc și se concretizează în cursul dezvoltării științei. Spațiul este locul de manifestare al puterii omului, timpul este semnul neputinței acestuia.

Finalitatea acestui capitol constă în descrierea principalelor elemente ale spațiului de interes strategic al României, care va oferi cadrul teoretic pentru abordarea capitolului III.

Capitolul al doilea „*Tendențe de natură conflictuală în perioada post război rece*”, l-am consacrat sublinierii caracteristicilor actualului mediu internațional, tendințelor și mutațiilor din domeniul securității, în actualul context internațional, cu accent pe globalizarea surselor de amenințare și schimbarea fizionomiei conflictelor. Relevanța acestui capitol constă în faptul că, descifrând corect tendințele de evoluție ale mediului internațional de securitate, putem realiza o matrice globală sau regională în care statele trebuie să-și manifeste deplin capacitățile și interesele lor naționale, în concordanță cu voința popoarelor și cu prevederile tratatelor internaționale. Mediul internațional este un *sistem adaptiv complex*, în care mici schimbări ale condițiilor inițiale și intervențiile ulterioare de orice dimensiune, pot duce la efecte disproporționat de mari, sau, așa cum le numește Nassim Nicholas Taleb „lebede negre”, acestea având trei atribute majore: raritate, impact extrem și predictibilitate retrospectivă³. Reacția la șocurile strategice, capacitatea de a valorifica resursele disponibile pentru gestionarea unui nou mediu strategic devin cruciale pentru menținerea sau stabilizarea mediului de securitate.

O parte din tendințele descrise în acest capitol se referă la contextul probabil al viitoarelor acțiuni într-un mediu global interdependent, cu importante modificări în domeniul uman și tehnologic. De asemenea, ele ne oferă contextul referitor la natura viitoarelor conflicte și războaie, context necesar de înțeles pentru că el devine din ce în ce mai ambiguu, mai vulnerabil și, mai ales, populat cu actori pe care nu-i întâlnim în trecut.

În subcapitolul „*Tipologia și fizionomia noilor conflicte*” am pornit de la aserțiunea că, războiul, ca realitate obiectivă, care face parte din viața oamenilor, și mai ales a comunităților umane, trebuie cunoscut și înțeles ca realitate a existenței umane. Dacă în trecut (în perioada modernă) forțele armate au avut ca obiectiv privarea de potențial militar al adversarului (ca

³ Nassim Nicholas TALEB, *Lebăda neagră. Impactul foarte puțin probabilului*. București: Editura Curtea Veche, 2010, p. 16.

centru de greutate al acestuia) și cucerirea teritoriului pentru a controla populația și resursele, astăzi constatăm că obiectivul acestuia s-a schimbat, îndreptându-se spre cucerirea minții populației, pentru a obține controlul teritoriului și resurselor.

Astăzi, organizații non-statale (criminale și teroriste) caută să construiască baze în state aflate în colaps economic, cu scopul de a influența populații, de aceeași cultură și religie, care să se manifeste pentru schimbarea de regim și revenirea la organizații statale trecute.

Dezvoltarea tehnologică îndeamnă domeniile politic, economic, militar, cultural diplomatic și religios să se combine unul cu altul. Punctele de conexiune sunt gata, iar trendul de unificare a diferitelor domenii este foarte clar. Toate aceste lucruri sunt interpretate învechit de ideea limitării războiului la domeniul militar și folosind numărul victimelor războiului ca măsură a intensității războiului.⁴

Războiul hibrid încorporează o plajă de moduri diferite de război incluzând capacități convenționale, tactici, tehnici și proceduri neregulate, acte teroriste incluzând violența confuză și coercitivă, precum și activități criminale.⁵

Confruntarea hibridă depășește elementele fizice ale conflictului, războiul mediatic și imagologic, unde manipularea mass-media și discreditarea adversarului pot constitui priorități, și unde integrarea operațiilor informaționale cu programele strategice de comunicare sunt la fel de importante ca sistemele de armament de pe câmpul de luptă. Granița dintre războiul regulat și „noile războaie” este tot mai difuză, grupurile non-statale au acces la acele arme care erau odată în mod exclusiv apanajul statelor. Amplificarea mijloacelor, tehnicilor, metodelor și strategiilor neconvenționale pot conduce către o adevărată dilemă a securității, în sensul manifestării tendințelor de creștere a puterii, în special militare, a statelor.

Amenințările hibride sunt rezultatul unui aranjament de acțiuni și metode convenționale și/sau neconvenționale utilizate de unul sau mai mulți oponenți, care pot include și întrebuintarea forței militare.

La o primă analiză, ducerea războiului hibrid împotriva unui stat cuprinde, dar nu se limitează neapărat la: presiuni diplomatice și politice; demonstrații de forță, în special prin masarea de forțe armate convenționale la granița statului agresat, ceea ce permite opțiunea desfășurării unor incursiuni militare; angajarea forțelor de operații speciale, a forțelor regulate, a milițiilor și a companiilor de securitate private; utilizarea comunicării strategice (STRATCOM), a acțiunilor psihologice și a celor de INFOOPS; derularea acțiunilor cibernetice; folosirea grupărilor sociale ale minorităților etnice.

⁴ James N. Mattis & Frank Hoffman, *op.cit.*, p. 2.

⁵ James N. Mattis & Frank Hoffman, *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*, U.S. Naval Institute, Proceedings Magazine, November 2005, p2

În ultimul subcapitol, am subliniat caracterul imperativ al acestei necesități revizuirii strategice, în special a strategiilor europene de securitate. Securitatea națională a Românie nu poate fi privită altfel decât în cadrul sistemului european de securitate.

Strategia Solana este în acest moment una perimată iar strategia de securitate internă nu asigură cadrul necesar manifestării UE ca actor internațional. Noul document strategic ar trebui să includă angajamentul crescut, solid și responsabil al statelor europene pentru securitatea acestui spațiu, pentru cultivarea unor relații fructuoase cu toți actorii relevanți ai sistemului internațional, astfel încât unul dintre locurile centrelor de putere mondiale care vor da caracterul multipolar al sistemului internațional să fie ocupat de UE.

Capitolul trei, este consacrat prezentării dilemei de securitate ca element al Relațiilor Internaționale, o construcție dinamică care se realizează în timp, pe fundamentele solide ale sistemelor și proceselor din societate, ceea ce îi conferă un caracter de permanență. Expresie a teoriei realiste, „dilema de securitate” încearcă să explice conflictul, ca trăsătură istorică constantă a politicii internaționale, fiind improbabil să dispară atâta timp cât sistemul internațional este unul anarhic. La originea dilemei de securitate stau deci neîncrederea și teama. Deși în lucrare studiul de caz l-am nominalizat într-un singur subcapitol, consider că prin identificarea modalităților și a ariei de manifestare dilemei securității întregul capitol poate fi considerat un studiu de caz. Cauzele generatoare de dileme ale securității și efectele aflate în raporturi de generare, de la cauză la efect, se pot lega și constitui în ceea ce îndeobște numim lanțuri cauzale complexe, în care succesiv cauza și efectul își pot schimba rolul, efectul devenind cauză în raport cu un efect ulterior, cauza fiind de fapt efect, în raport cu o cauză anterioară. Dacă privim lupta pentru putere ca potențială sursă a dilemei de securitate, deducția este că noile dileme ale securității vor îmbrăca atât forma hard cât și forma soft. Avem așadar, de a face pe de o parte cu aspectele politico-militare ale dilemei securității, iar pe de altă parte putem vorbi de așa zisele dileme soft, care derivă din problemele societale ale securității, de cele mei multe ori acestea intercondiționându-se reciproc.

Securitatea economică trebuie, în opinia noastră, înțeleasă de asemenea, ca factor esențial al securității, care asigură resursele și echilibrul dinamic al celorlalte componente ale acestui sistem. Caracterul limitat și repartizarea inegală a resurselor – fie că este vorba de resurse energetice, materii prime sau hrană și apă, afectarea gravă a echilibrelor naturale ale globului prin degradarea mediului, dezechilibrele acute dintre statele bogate și statele sărace pe axa nord-sud a planetei prezentate în capitolul anterior, constituie tot atâtea vulnerabilități cu un potențial exploziv insuficient evaluat, vulnerabilități care se manifestă în dublu sens: în plan intern, consecințele pot marca o instabilitate accentuată, iar în plan extern, exportul acestora nu poate fi oprit, ci, în cel mai bun caz, doar gestionat.

Combinăția între tensiunile și mișcările sociale determinate de inegalitățile economice, pe de o parte, și neliniștile provocate de distrugerea sistemului clasic de ierarhizare a valorilor, pe de altă parte, pot da naștere unui crescând sentiment de insecuritate, de dezordine socială, care în final să conducă la dilema securității. Lărgirea spectrului de riscuri neconvenționale, cu caracter transnațional, diversificarea tipologiei crizelor și a conflictelor generează provocări multiple care necesită reacții multidirecționale, bazate pe mobilitate, oportunitate, diversitate, coerență și complementaritate; pot provoca dilema securității, care în contextul actual poate căpăta valențe imprevizibile, globale.

Evoluția asimetrică a resurselor demografice, migrația, bolile, sărăcia extremă, degradarea educației sau lipsa cu desăvârșire a acesteia, pot constitui alte surse ale dilemei de securitate. Potențialul de putere derivă din mai multe surse printre care populația, economia, geografia, voința națională. Se poate naște aici așa numită dilemă a „statului sec”⁶, în care actorii civili vorbesc mai degrabă cu omologii din alte state decât cu entitățile interne. Noțiunea de diasporă, odată aplicată doar evreilor a devenit foarte larg răspândită, dacă o privim din perspectiva grupurilor transnaționale bazate pe etnie și religie, care de cele mai multe ori vizează creșterea securității economice a grupului determină scăderea securității statului de proveniență, din perspectiva securității economice dar și a statului de reședință din perspectivă securității sociale, dacă privim lucrurile în sens restrâns. În sens larg migrația, bolile, sărăcia extremă, degradarea educației sau lipsa cu desăvârșire a acesteia, pot crea dileme în toate domeniile securității.

Din cele mai vechi timpuri interacțiunea cu „celălalt” a dus nu numai la cooperare, dar și la conflict. Și nu puține au fost cazurile în care migrația unidirecțională a fost gândită pentru a amenința drepturile de suveranitate. Prin urmare, „un stat adoptă măsuri pentru a se proteja, măsuri care, la rândul lor, amenință celălalt stat. Așadar, eforturile de a crește securitatea conduc la reducerea acesteia. Efectele migrării forței de muncă, problemele legate de emiterea de legi referitoare la integrarea imigranților, precum și fenomenul de migrare neregulată vor fi complicate și mai mult de activitățile ilegale (traficul de carne vie și contrabanda cu imigranți ilegali). Națiunile dezvoltate vor încerca din răspuțeri să rețină forța de muncă bine instruită dar vor permite elementelor neinstruite să migreze. Totuși, o securizare puternică a migrației ar implica un grad mai mare de discriminare și excludere, care ar putea duce în continuare la o dilemă de securitate. Epuizarea resurselor de către națiunile sărace, în condițiile menținerii unor ritmuri ridicate de creștere demografică și a unor creșteri economice modeste va determina mari fluxuri migratoare, generatoare de noi surse de tensiuni și stări conflictuale, de pericole mari la adresa stabilității și păcii la nivel global. Din nefericire mulți dintre imigranți nu vor avea

⁶ Mary Klador, Securitatea umană, Editura CA Publishing, Cluj Napoca, 2010, p.187

abilitățile necesare pentru face parte din clasa de mijloc a națiunii în care au emigrat. Astfel mulți dintre imigranți vor deveni o minoritate în interiorul noii țări de adopție și vor trebui să concureze cu populația nativă pentru un număr din ce în ce mai redus de locuri de muncă necalificată.

Pe măsură ce sistemul economic devine din ce în ce mai integrat, interdependent și globalizat, va crește și vulnerabilitatea acestuia la întreruperile intenționate ale lanțului de asigurare cu resurse vitale. Fie că se acceptă sensul foarte general și condensat al noțiunii sau conținutul larg și mai complex, centrul de greutate se plasează tot mai mult în zona economicului. Acest raționament conduce la concluzia că *puterea economică a unei națiuni constituie în mod inevitabil o amenințare latentă pentru oponentii acesteia*, iar în cadrul acestei logici, se poate considera că nu este recomandabil să se contribuie la dezvoltarea economică a oponentilor/adversarilor – ci, mai degrabă, să li se instituie embargouri comerciale. Prin urmare, securitatea economică este un factor esențial al securității naționale, care asigură resursele și echilibrul dinamic al celorlalte componente ale securității naționale. Ca stare a economiei naționale, *securitatea* este sursă și fundament al eradicării sărăciei, foametei, inegalităților sociale și economice între indivizi și între diferite regiuni ale unei țări.

În subcapitolul *Dilema „smart defence”*, am subliniat faptul că acest concept, pe lângă beneficiile aduse în plan economic, militar și de securitate poate crea premisele generării unei dileme a securității din perspectiva securității naționale. În primul rând, specializarea, ca cerință a *apărării inteligente* implică schimbări de substanță în structurile militare naționale ale aliaților ca urmare a concentrării doar asupra anumitor capacități militare, ceea ce presupune existența riscului ca statele să acționeze în virtutea principiului suveranității și să manifeste reticență în a adopta o asemenea măsură, contribuind la o îngrădire a opțiunilor strategice. De asemenea se pot produce *efectele negative asupra libertății acționale a statelor* într-o anumită situație dată, generate de lipsa de capacități.

De asemenea *stabilirea criteriilor care vor sta la baza alcătuirii forțelor specializate* reprezintă o altă dificultate deoarece acestea vor necesita un grad ridicat de coeziune care să presupună că toate capacitățile necesare vor fi disponibile indiferent de națiunile care le compun și aceasta luând în considerație faptul că aliații vor manifesta tendința de a dezvolta acele capacități care le sunt esențiale având în vedere amenințările și vulnerabilitățile la care sunt expuși. Nu în ultimul rând problematica *industriilor naționale de apărare*, poate constitui un alt factor de referință având în vedere tendințele de preservare a suveranității naționale.

Ecuția securității globale în general și a celei europene în special nu poate fi completă fără luarea în calcul a unui actor statal care creează adesea relații conflictuale cu organizațiile de securitate europene, cu NATO în special. Rusia se apropie cel mai mult de definiția unui stat

revizionist, atitudinea Moscovei în ultimii douăzeci de ani fiind caracterizată, în cea mai mare parte, de eforturi de a restabili și confirma statutul Rusiei ca putere mondială, eforturi ce s-au concretizat de multe ori ca acțiuni incompatibile cu cele ale liderilor de la Washington.

Mai mult, din analiza documentelor oficiale, reiese cu claritate faptul că există două mari coordonate pe care politica externă a Rusiei se fundamentează. Una dintre coordonate este constituită de rolul pe care aceasta urmărește să îl joace pe plan mondial, în timp ce a de-a doua coordonată se axează asupra relațiilor cu vecinătatea apropiată, aspirația Rusiei fiind aceea de a își menține calitatea de actor regional de necontestat și de a se confirma drept actor mondial, putere globală. Contextul internațional curent, marcat de tranziția de la configurația unipolară, la una multipolară, în cadrul căruia cooperarea, abordarea multilaterală în cadrul unor organisme internaționale și/ sau regionale joacă roluri centrale, este considerat ca fiind unul favorabil⁷. În acest context, relațiile cu statele din vecinătatea apropiată joacă un rol cheie, Rusia încercând să-și mențină influența asupra acestora, fapt vizibil, în special, în urma încercărilor NATO și UE de a integra entitățile statale din acest spațiu în propria dinamică instituțională.

Totodată, Rusia a perceput inițiativele la nivelul NATO și UE de a se extinde către est ca o amenințare directă, ca invadare a sferei sale de influență, fapt ce a condus la valorificarea statutului de exportator de hidrocarburi în scop politic, dar și la natura politicii față de statele care au făcut parte din blocul sovietic. Războiul din Georgia (2008) și Ucraina (2014) pot constitui un exemple elocvente în acest sens, dar și susținerea pe care Moscova o acordă republicilor separatiste Transnistria, Ossetia de Sud și Abhazia. Scutul antirachetă adună sub o singură umbrelă tehnologii extrem de diverse, toate având o caracteristică comună: sunt cele mai avansate tehnologii la acest moment.

Reacția față de scutul antirachetă american constituie totuși unul dintre cele mai elocvente argumente că, în ciuda intențiilor declarate de revigorare a relațiilor dintre SUA și Rusia, cele două nu au depășit percepțiile și atitudinile moștenite în mare parte din timpul Războiului Rece. Aceasta demonstrează faptul că de fapt Parteneriatul strategic Rusia –NATO nu a fost decât un mariaj de conveniență. După plasarea scutului antirachetă american pe teritoriul Europei, se poate vorbi despre o dilemă a securității pentru că SUA și-a adăugat și

⁷ A se vedea *Conceptul de politică externă al Federației Ruse (The Foreign Policy Concept of Russian Federation)*, 2008, <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, unde încă din capitolul introductiv, este menționat faptul că dezvoltările din domeniul relațiilor internaționale de la începutul secolului al XXI-lea, precum și consolidarea puterii Rusiei fac necesară reevaluarea situației generale în ceea ce privește Rusia, regândirea priorităților în afacerile internaționale, în conformitate cu rolul crescut al țării în afacerile internaționale, responsabilitatea sporită pentru evoluțiile globale și posibilitățile aferente de a participa la implementarea agendei internaționale, dar și la dezvoltarea ei. Similar, și *Strategia de Securitate Națională a Rusiei până în 2020* (2010) stipulează încă din primele rânduri că Rusia a reușit să depășească consecințele crizei sistemice politice și socio-economice de la finalul secolului al XX-lea, restabilind potențialul țării de a-și crește competitivitatea și de a-și apăra interesele naționale ca *actor-cheie într-un sistem multipolar emergent*, <http://wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to-2020>.

avantajul posibilității de a se apăra. Retorica agresivă a Rusiei, precum și declarația din aprilie 2013 în ceea ce privește capacitatea Rusiei de a penetra scutul antirachetă american sunt elocvente în acest sens. Rezolvarea dilemei depinde, pe viitor, de modul în care această problemă este abordată și de identificarea unei modalități de creștere a încrederii între cele două state. Totodată, nu trebuie subestimată valoarea scutului antirachetă american și atitudinile față de acesta ca instrumente de politică externă, ca mod de operaționalizare a instrumentului militar și diplomatic de promovare a intereselor naționale.

Studiul de caz asupra crizei din Ucraina, în contextul managementului crizelor internaționale, oferă o contribuție necesară la înțelegerea și cunoașterea modului în care crizele/conflictele secolului XXI capătă caracteristici unice, care vizează întregul spectru al acțiunilor sociale: economice, identitare, religioase, sociale, militare care pot consta în special în mișcări masive de refugiați, terorism sau criminalitate transfrontalieră organizată, acțiuni subversive de natură diferită. Preluarea de către Federația Rusă a controlului asupra Crimeii i-a permis acesteia să își consolideze capabilitățile de proiectare a forței în Marea Neagră prin poziționarea unor rachete antinavă, sisteme de apărare antiaeriană și capabilități de aviație navală puternice în peninsula recent anexată. Încă de la începutul manifestărilor sau, mai exact, cu mult timp înainte de punerea în operă a directivelor, a concepțiilor și a planurilor, Federația Rusă a avut o abordare extrem de sofisticată, complexă și complicată, multiplă și multiplicată în privința modului de întrebuințare a forței pentru atingerea obiectivelor strategice propuse, conform unui nivel de ambiție extrem de ridicat.

Federația Rusă a acționat și continuă să acționeze pentru realizarea unei tranziții rapide de la o abordare convențională a modului de rezolvare a unui conflict, care se caracteriza pe previzibilitate, construită clasic, centrată pe un anumit raport de forțe, către un model hibrid, care nu este așa de previzibil, care permite combinarea într-o manieră care stă la îndemâna dirijorului, deliberată și sincronizată, a capabilităților militare - convenționale și neconvenționale, cu alte instrumente și elemente de putere statală, sub umbrela atotcuprinzătoare a unei campanii informaționale și informatice atotcuprinzătoare.

Războiul hibrid, prin fuziunea capabilităților, convenționale și neregulate, letale și non letale cu elemente de criminalitate organizată are ca principal scop obținerea unui avantaj decisiv asupra oponentilor. Înțelegerea mediului în care se desfășoară conflictul hibrid presupune o abordare multifactorială care să includă atât aspectele clasice, de analiză a factorilor situației cât și a factorilor sociali cum sunt cultura, religia, situația și satisfacția populației, precum și evidențierea necesității aplicării rezultatelor cunoașterii, valorificarea potențialului uman, abordarea cuprinzătoare, interagenției, valorificarea produselor de intelligence și nu în ultimul

rând educarea și instruirea pluridisciplinară trebuie să constituie priorități în abordarea acestor tipuri de conflicte.

Din lecțiile identificate și lecțiile învățate de până acum, precum și din urmărirea scenariilor după care s-au derulat evenimentele, reiese clar că, în raport cu NATO, Federația Rusă are un avantaj în ceea ce privește durata ciclului de planificare și luare a deciziilor, precum și a abilității de a disloca și concentra cu rapiditate forțe

Este clar că România este, în momentul de față, prinsă la mijloc între interesele Rusiei și interesele vestice: relația transatlantică este vitală pentru România, iar relația transatlantică nu există fără Uniunea Europeană. În acest context, România trebuie să rămână un pilon de stabilitate în zonă, un partener de încredere pentru NATO și pentru UE. „Dincolo de mizele pe termen scurt, criza din Ucraina este vârful de aisberg al unor evoluții mai profunde și cu bătaie lungă, respectiv cine va gestiona de aici înainte, nemijlocit, Estul”⁸. Anexarea Crimeii este o tragedie, războiul din Ucraina de est – o dramă, dar destabilizarea, decadența economiei și, implicit, a puterii ruse ar putea provoca un seism în ordinea mondială. De economia Rusiei, care se află în declin accentuat, depind și alte economii”

Lucrarea se încheie cu partea de concluzii și recomandări printr-o prezentare succintă a obiectivelor propuse, mecanismul de analiză prezentat fiind unul complex, ce poate fi utilizat cu succes în analizarea situațiilor de criză, deoarece oferă elemente valoroase pentru înțelegerea acestora și deci a modului lor de soluționare. Securitatea este un concept dinamic care implică aspecte variate, de la cele culturale, la cele economice, sociale și militare. Evoluția societății, noile riscuri la adresa umanității exced domeniul militar. Interconectarea domeniilor și componentelor acestora conduc la o abordare multidimensională și simultană a problematicilor legate de evoluția umanității la nivel global. În contextul globalizării, problemele naționale și regionale devin globale, ele având impact asupra întregii comunități internaționale. În această perspectivă, se poate afirma că securitatea este o noțiune complexă și controversată, încărcată cu sentimente și cu valori adânc înrădăcinate. Ea este susceptibilă de mai multe abordări, la mai multe niveluri, implicând actori diferiți, de la indivizi, la state și corporații, de la elemente societale, la politici și problematici care vizează interacțiuni neconvenționale sau protejarea și promovarea unor valori și interese.

După cum am văzut anterior, dilemele securității sunt numeroase, și, în consecință, la fel de diversificate și de particularizate trebuie să fie și formele și procedeele de acțiune pentru contracararea lor. S-a dovedit că încadrarea acestora în tipicuri sau în tipare nu este, de cele mai

⁸ Dan Dungaciu, Miza crizei din Ucraina este statutul SUA în regiune. Germania și Rusia, pregătite să „administreze” estul Europei, http://adevarul.ro/international/europa/exclusiv-dan-dungaciu-miza-crisiei-ucraina-statutul-sua-regiune-germania-rusia-pregatite-administreze-estul-europei-1_53cbeb180d133766a898d2f6/index.html, accesat la 12 decembrie 2014

multe ori, binevenită. De aici nu rezultă că astfel de forme, proceduri și procedee trebuie să fie haotice (starea de haos fiind paradisul crizelor, conflictelor și actelor de terorism), ci doar cerința ca ele să fie inteligente, ingenioase și, mai presus de orice, eficiente.

Dacă aspectele hard ale dilemei de securitate își au originea în teoria clasică realistă a balanței de putere, unde statele au tendința de a-și maximiza poziția de putere, realitățile lumii post comuniste scot în evidență dileme noi, generate de competiția economică, în special lupta pentru resurse, precum și dileme cultural-civilizaționale.

Interconectarea domeniilor și componentelor acestora conduc la o abordare multidimensională și simultană a problematicilor legate de evoluția securității la nivel global. În contextul globalizării, problemele naționale și regionale devin globale, ele având impact asupra întregii comunități internaționale.

Crizele și conflictele sunt manifeste, și cu certitudine vor mai fi și în anii ce vin în diferite regiuni ale globului. Importantă, în opinia noastră, este identificarea modului optim de abordare a crizelor și conflictelor. Problemele și dinamica la nivel național pot fi diferite de cele de la nivel local sau regional. În procesul de abordare a stărilor conflictuale esențială este stabilirea de legături între nivelurile de interdependență ale dinamicii crizelor și conflictelor. Având în vedere faptul că toate aceste diferite niveluri au impact unuia asupra celuilalt.

Teoretic, dilemele de securitate se pot evita prin ameliorarea comportamentului actorilor, utilizând instrumentele cooperării și diplomației preventive. Practic, ele sunt evenimente ce însoțesc evoluția societății umane și, prin urmare, nu pot fi evitate total, atâta timp cât acceptăm că, sistemul internațional este unul anarhic în care actorii, indiferent de etapa istorică își protejează în principal interesele naționale, iar aici exemplul Greciei considerăm că este unul relevant.